

DIALEKTICKOMATERIALISTICKÁ METODOLÓGIA AKO SYSTÉM FILOZOFICKÝCH PRINCÍPOV

L. G. DŽACHAJA, Ústav marxizmu-leninizmu UK, Bratislava

Od päťdesiatych rokov tohto storočia sa v marxistickej filozofickej literatúre aktívne a plodne rieši problém filozoficko-metodologických princípov. Možno povedať, že dnes je to jeden z najdôležitejších a najaktuálnejších problémov. Zásluhou prác, ktoré vyšli v ostatných rokoch, dosahuje sa stále väčšia jasnosť v chápaní základnej metodologickej funkcie filozofických princípov.

Vedecké poznatky, nech by sa vzťahovali na ktorúkoľvek oblasť činnosti, plnia trojakú funkciu: 1. *teoretickú*, pretože odrážajú nejakú realitu — veci, javy, ich vlastnosti alebo vzťahy, podstatu, zákony atď.; 2. *praktickú* v tom zmysle, že vedecké poznanie môže sa tak či onak uplatniť vo výrobnnej alebo spoločenskej činnosti ľudí a 3. *metodologickú*, lebo raz získané vedecké poznatky umožňujú lepšie sa orientovať v okolitom svete, robiť rozhodujúce kroky vo vedeckom poznaní, získavať nové vedomosti.

Je zrejmé, že čím väčšia oblasť činnosti poznatok odráža, tým väčší je jeho metodologický význam, tým väčšiu úlohu má pri formovaní vedeckej mapy sveta a, prirodzene, o to s väčším úspechom môže byť uplatnený na vysvetľovanie a pretváranie okolitého sveta. Zákon zachovania a premeny hmoty a energie, ktorý je univerzálnym zákonom celej prírody, má omnoho väčší metodologický význam než hociktorý iný konkrétny jednotlivý zákon fyziky, chémie, astronómie, biológie. Môžeme sformulovať pravidlo, podľa ktorého čím širšia je sféra pôsobenia poznateľného objektívneho zákona prírody, spoločnosti alebo poznania, tým má väčší metodologický význam, lebo sa stáva zodpovedajúcim metodologickým *princípom* vedy a praxe. Z toho vyplýva, že všeobecné zákony dialektického materializmu, ktoré pôsobia v špecifickej forme vždy, všade a za akýchkoľvek podmienok, a taktiež filozofické kategórie, ktoré odrážajú podstatné stránky bytia a poznania, majú v tomto zmysle najväčší teoretický a prakticko-metodologický význam.

Osobitosť marxisticko-leninskej filozofie, jej špecifikum spočíva v tom, že na teoretickej rovine sa javí ako najdôležitejší základ svetonázoru a jej praktická úloha sa celkom redukuje na metodológiu. Navyše marxisticko-leninská filozofia je predovšetkým teoretickou osnovou vedeckého *svetonázoru*, teda systému názorov a predstáv ľudí o okolitom svete a mieste človeka v ňom a filozofickou *metodológiou*, čiže systémom princípov, ktoré zaistujú úspech vedeckého poznania a spoločensko-pretvárajúcej činnosti ľudí. Práve preto dialektický materializmus vcelku a každé jeho tvrdenie jednotlivo majú súčasne teoreticko-svetonázorový a prakticko-metodologický charakter. Tieto dve funkcie

marxisicko-leninskej filozofie sú nerozlučne navzájom spojené, sú dvoma stránkami jedného celku.

Svoju úlohu teoretického základu vedeckého svetonázoru a vyspelej vedeckej metodológie marxisticko-leninská filozofia úspešne plní preto, lebo svojimi závermi a zovšeobecneniami zasahuje všetky oblasti reálneho sveta, t. j. prírodu, spoločnosť a poznanie, a práve tým je teóriou sveta, ktorá je základom vedeckej metodológie. Iba maximálna všeobecnosť, univerzálnosť filozofických tvrdení, ktorá nepozná výnimky, umožňuje formulovať na ich základe všeobecné metodologické princípy; v opačnom prípade by hocikaká i celkom bezvýznamná výnimka narušila efektívnosť a praktickú uplatniteľnosť týchto metodologických princípov: ak sa vedecko-filozofické skúmanie „potkne“ o výnimku, vojde do slepej uličky a ďalej nepokračuje.

Ak zákony existujú objektívne, nezávisle od ľudského vedomia, metodologické princípy, ktoré sa formujú na základe týchto poznaných zákonov, vystupujú ako teoretické prostriedky poznania, ako overené regulatívy, ktorými sa ľudia riadia vo vedeckom poznaní a v praktickej činnosti (vo vede, politike, morálke, estetických hodnoteniach v správaní jednotlivých osôb, sociálnych skupín, tried a spoločnosti vcelku). Skutočným obsahom metodologických princípov sú teda objektívne zákonitosti prírody, spoločnosti a ľudského poznania. Keď sa tieto zákonitosti spoznajú a vyložia, sformujú sa do vhodných princípov, predpisov, pokynov, požiadaviek, pravidiel. Metodologické princípy vyjadrujú *nevyhnutnosť*, ktorá náleží človeku, nie svetu a predpisujú, ako majú ľudia postupovať v procese poznania alebo praktickej činnosti. Slovo „majú“ (takisto ako „treba“, „možno“, „požaduje sa“, „nemožno“, „zakazuje sa“ a i.) poukazuje na to, ako prebieha transformácia „objektívnych zákonov“ na zodpovedajúce „metodologické princípy“ (predpisy, nariadenia, pravidlá, spôsoby, regulatívy). Také sú v podstate všetky princípy ako metodologické stránky (funkcie) poznaného objektívneho zákona. (3)

Niektorí autori (4, s. 303—305) zastávajú názor, že poznanie objektívnych zákonitostí samo osebe ešte nevytvára metódu, že je nevyhnutné vypracovať na ich základe adekvátne postupy pre úspešné poznanie a pretváranie skutočnosti. Metóda bezprostredne neurčuje to, čo je v objektívnom svete, ale to, ako má človek postupovať v procese poznania a praktickej činnosti. Zákonitosti objektu vyjadrené v systéme pravdivého poznania sa transformujú, pretvárajú na metodologické princípy, na pravidlá činnosti subjektu. Poznané zákonitosti tvoria objektívnu stránku metodologického princípu. Pravidlá, spôsoby skúmania javov a ich zmeny, ktoré vznikajú na ich základe, tvoria subjektívnu stránku. Tu sa vo väčšej miere prejavuje relatívna samostatnosť metódy poznania.

Iní autori (5, s. 221), naopak, zastávajú názor, že predmetný obsah vedy je sám osebe metodologicky významný a že je schopný — bez dodatočnej transformácie na osobitnú metódu — spolupôsobiť pri rozširovaní vedomostí, teda do istej miery plniť metodologickú funkciu.

Takisto fungujú aj osobitné metódy, prvky ich štruktúry, ak sú rozpracované na báze vytvoreného (alebo formujúceho sa) systému vedeckého poznania, či už teórie alebo všeobecný pojem, zákon vedy. Za každým normatívnym pravidlom musí stáť obsah, ktorý ho zdôvodňuje. Ako príklad môže slúžiť požiadavka skúmať predmety, javy, procesy vo vývine, samopohybe, v boji protikladných síl, skúmať tendencie zmeny. Ak by sme toto pravidlo odtrhli od obsahu marxistického učenia o vývine, vzniklo by banálne tvrdenie, informačne úbohé, ktoré možno interpretovať správne i chybné, predovšetkým subjektivisticky a idealisticky. V takejto podobe nie je neoddeliteľne spojené s materialistickým riešením základnej filozofickej otázky, s princípom materiálnej jednoty sveta a s metodologickými pravidlami, ktoré z tohto učenia vyplývajú. Len obsahový základ metodologických princípov, spôsobov, tvrdení je schopný zaistiť ich organické vzájomné spojenie, ich prirodzenú subordináciu, umožňuje im efektívne plniť heuristickú funkciu. Možno povedať, že metóda — to je tá istá teória, ibaže obrátená svojím ostrým smerom k procesu ďalšieho poznania a pretvárania sveta.

Tak či inak všeobecné metodologické princípy akumulujú a zo-všeobecňujú obrovskú historickú (praktickú a vedeckú) skúsenosť ľudstva. Súčasne však nemožno postaviť rovnítko medzi „princíp“ a „metódu“: kým jednotlivý princíp môže samostatne participovať na poznávacom procese, metóda je *systémom princípov*, ktoré usmerňujú teoretickú a pretváraciu činnosť ľudí. [6, s. 24] Ak systém metodologických princípov dáva filozofickej metodológii inú, novú kvalitu, mnohorakosť všemožných filozofických i všeobecno-vedeckých metodologických princípov vytvára zdanie vzájomnej nespojenosti. Čo majú napr. spoločné princíp materiálnosti sveta a, povedzme, princíp pozitívnej kritiky? Takéto spojenie však v skutočnosti existuje a spočíva v tom, že teoreticky a logicky sú medzi sebou spojené filozofické kategórie „hmota“ a „vývin“, z ktorých vyplývajú metodologické princípy materiálnosti sveta i pozitívnej kritiky. Logicko-teoretické spojenie kategórií „hmota“ a „vývin“ vyplýva z objektívneho spojenia hmoty a jej všeobecného atribútu — pohybu, ktorého všeobecným zameraním je vývin. Tak je to aj vo všetkých prípadoch. Preto dôslednú odpoveď na otázku o podstate a pôvode filozofických metodologických princípov môžeme dať len v tom prípade, ak ich všetky bez výnimky vyvodíme zo zodpovedajúcich zákonov a kategórií dialektického materializmu, ktoré sú objektívne a dostatočne presne zistené. Ak existuje usporiadaný systém kategórií a zákonov dialektického materializmu, potom z neho prirodzene vyplýva *systémovosť* metodologických princípov dialektikomaterialistickej filozofie, akoby sa tieto princípy navzájom ani podstatne nelíšili. Tento *systém princípov* tvorí súhrn dialektikomaterialistických metód alebo metodológiu dialektického materializmu, marxisticko-leninskej filozofie. Z toho vyplýva nevyhnutnosť obrátiť sa k základnému systému zákonov a kategórií dialektického materializmu.

V dejinách marxisticko-leninskej filozofie sa postupne vystriedali tri tendencie vo výklade systému kategórií a zákonov dialektického materializmu. V štyridsiatych rokoch prevládala tendencia vykladať filozofické kategórie pri analýze zákonov dialektiky, a hoci sa pritom dosahovalo vnútorné, organické spojenie kategórií a zákonov dialektického materializmu, predsa len však — vzhľadom na to, že kategórií je omnoho viac než známych zákonov dialektiky — výklad systému dialektického materializmu získaval do značnej miery svojvoľný charakter. V päťdesiatych rokoch prevládla druhá tendencia — tendencia oddelene vykladať kategórie i zákony (pokiaľ je to vôbec možné), no v tomto prípade sa ukázalo, že kategórie a zákony sa od seba neoprávnenne odtrhávali, zaradovali sa do rôznych častí kurzu marxisticko-leninskej filozofie, čo vo všeobecnosti protirečí systémovému charakteru dialektického materializmu. Napokon v poslednom období, od šesťdesiatych rokov preráža si cestu tretia tendencia — vykladať systém kategórií a zákonov dialektického materializmu cez kategórie, v ktorých sú implicitne zahrnuté príslušné zákony. Táto tendencia, ktorá má svoj pôvod u klasikov svetovej filozofie, je najperspektívnejšia, lebo tým, že postupne buduje rad všetkých filozofických kategórií bez výnimky, zároveň umožňuje vziať do úvahy okrem základných všetky ostatné zákony a výklad systému kategórií a zákonov dialektického materializmu sa v tejto historickej etape javí ako najúplnejší a najvyčerpávajúcejší.

Vzájomná súvislosť kategórií a zákonov dialektického materializmu sa odhaľuje v hlbokom vzájomnom obsahovom prieniku. Preto ak vydelujeme „kategórie“ a „zákony“, nemôžeme zabúdať na ich vnútorné, dialektické vzájomné spojenie v systéme, ktorého štruktúrne prvky predstavujú. V tomto zmysle niet principiálneho rozdielu medzi kategóriami a zákonmi: existuje jediný celostný systém filozofie dialektického materializmu, v ktorom iba podmiennečne, v abstrakcii možno vyčleniť „kategórie“ a „zákony“, ktoré predstavujú jeden nerozdeliteľný celok: kategórie sú neúplné bez zákonov, zákony nemožno pochopiť bez kategórií. Toto spojenie kategórií a zákonov dialektického materializmu sa konkrétne prejavuje v tom, že nemožno odhaliť zákony dialektiky, ak si nevšíname kategórie a naopak, vzájomné vzťahy kategórií dialektického materializmu sa opisujú prostredníctvom príslušných zákonov. Napr. na to, aby sme sa vyznali v zákone prechodu kvantitatívnych zmien do kvalitatívnych, musíme skúmať také kategórie ako „kvalita“, „kvantita“, „miera“, „skok“, prostredníctvom ktorých sa vyjadruje a uskutočňuje daný zákon. Takisto zasa napr. „príčinnosť“ je svojho druhu zákon, pretože vyjadruje zákonité spojenie (priestorové, časové, genetické a i.) javu-príčiny a javu-následku. Preto „všeobecne prijímané delenie dialektických pojmov na »zákony« a na »kategórie«, ktoré nie sú zákonmi, je teoreticky nepresné... Kategória je vedecký pojem, pomocou ktorého veda odráža nejaký objektívny zákon.“ (7, s. 16) Ak je to tak, potom všetky kategórie dialektického materializmu (spolu so zákonmi, ktoré

sú v nich zahrnuté] podľa svojho obsahu sa v konečnom dôsledku medzi sebou spájajú do nejakého celku a tvoria jediný systém kategórií a zákonov dialektického materializmu. Tento systém sa tvorí spontánne v procese spoločensko-historickej, vedecko-poznávacej praxe ľudstva, v procese operovania pojmami, vytvárania vedeckých, filozofických koncepcií, definícií atď., pokiaľ nedosiahne istú prepojenosť — priamu i nepriamu, bezprostrednú i sprostredkovanú prechodnými kategóriami — v myšlienke „spojenia všetkého so všetkým“. [2]

Na súčasnej úrovni rozvoja marxisticko-leninskej filozofie si možno systém jej základných kategórií v rámci pracovnej hypotézy predstaviť nasledovne. Ak vyjdeme z toho, že „dnes rovnako ako na úsvite civilizácie prvá otázka, ktorú si položí filozoficky mysliaci človek, je otázka, čo je svet, v ktorom žijeme“ [8, s. 242], musíme prirodzene začať výklad tohto systému z kategórie „svet“. Niekedy sa, pravda, tvrdí, že filozofiu nezaujíma otázka podstaty sveta (je to vraj úloha iných, špeciálnych vied), ale otázka vzťahu myslenia k bytiu. No pokúšať sa riešiť otázku vzťahu myslenia k bytiu bez toho, aby sme čokoľvek vedeli o podstate bytia a myslenia, je to isté, ako riešiť rovnicu o dvoch neznámych. Filozofia sa zaujíma o *materiálnu* či *duchovnú* podstatu sveta a tú môžeme poznať iba vtedy, keď zachytíme „svet“ zo strany jeho najvšeobecnejších zákonov a charakteristík. Dialektický materializmus odpovedá na otázku „Čo je to svet?“ slovami V. I. Lenina: „Svet je hmota v pohybe.“ [2, zv. 18, s. 286] V duchu lineárneho rozvíjania systému kategórií dialektického materializmu sa potom od kategórie „svet“ uskutočňuje prechod ku kategóriám „*hmota a pohyb*“.

Pre hlbšie poznanie hmoty a pohybu a ďalšie rozvíjanie systému kategórií je preto nevyhnutné uviesť osobitné filozofické kategórie, ktoré sa v súlade so zaužívaným významom slov označujú kategóriami „*vec*“ (alebo kvalitatívne určený útvar) a „*jav*“ (alebo kvalitatívne určený fragment pohybu hmoty).

Pretože veci a javy rozlišujeme podľa ich kvality, nasledujúcim krokom v rozvíjaní systému kategórií a zákonov dialektického materializmu bude analýza kategórií „kvalita“, a teda aj „kvantita“. Logickou cestou tak prechádzame ku kategóriám „*kvalita a kvantita*“. No kvalita ako istá určenosť materiálnych vecí a javov sa sama skladá zo súhrnu vlastností, ktoré sa prejavujú cez vzťahy, preto v rozvíjaní systému kategórií a zákonov dialektického materializmu po „kvalite a kvantite“ nasledujú kategórie „*vlastnosť a vzťah*“. Najdôležitejšími vlastnosťami a vzťahmi vecí a javov materiálneho sveta sú „*priestor a čas*“, „*príčinnosť a zákonitosť*“, a to práve v takejto postupnosti, lebo pojem „*príčiny*“ predpokladá kategóriu „*čas*“, o ktorej treba hovoriť skôr.

Pretože jednotlivá príčina vedie síce k náhodným javom, no nevyhnutný výsledok, ktorý vzniká vplyvom množstva príčin, je zákonitý, z kategórií „*príčinnosť a zákonitosť*“ logicky vyplývajú kategórie „*náhodnosť a nevyhnutnosť*“. Mierou náhodnosti je pravdepodobnosť, ktorá

vyjadruje objektívnu možnosť a frekvenciu objavenia sa tých či iných náhodných javov, a tým sa stáva — v systéme kategórií a zákonov dialektického materializmu — spojovacím článkom medzi kategóriami „nevyhnutnosť a náhodnosť“ a „možnosť a skutočnosť“. Pretože patrí rovnako k jednému i k druhému páru kategórií, realizuje logický prechod od kategórií „nevyhnutnosť a náhodnosť“ ku kategóriám „možnosť a skutočnosť“.

Aby sme prešli k ďalšiemu páru kategórií — „obsah a forma“ — musíme sa vrátiť k systémovo-štruktúrnej organizácii vecí a javov materiálneho sveta; túto procedúru možno uskutočniť, lebo všetky kategórie a zákony dialektického materializmu sú navzájom spojené do jediného celostného filozofického systému, a to sa hovorí len o metóde jeho vysvetľovania (o spôsobe lineárneho rozvíjania, opisovania). Od kategórií „obsah a forma“ prostredníctvom kategórie „systém“ („systémovosť“) zabezpečuje sa prechod ku kategóriám „vzájomné spojenie a protirečenie“, lebo protirečenie jestvuje len v spojení a ľubovoľné spojenie je v istom zmysle vnútorne protirečivé. Vyriešenie protirečenia zabezpečuje ďalší vývin; teda ďalšou kategóriou v tomto rade bude kategória „vývin“. V dôsledku všeobecného progresívneho vývinu v našej časti vesmíru vznikol človek a s ním ľudské vedomie ako odraz okolitého objektívneho sveta v hlavách ľudí. V duchu logickej dôslednosti výkladu systému kategórií a zákonov dialektického materializmu v tomto bode sa završuje prechod ku kategórii „odraz“ a k všetkým ostatným gnozeologickým kategóriám („vedomie“, „poznanie“, „pravda“, „prax“ a i.). Kategóriami poznania sa zákonite završuje (pochopteľne logicko-systematicky, z najvšeobecnejšieho hľadiska) lineárne rozvíjanie celostného systému kategórií a zákonov dialektického materializmu, marxisticko-leninskej filozofie ako svetonázoru a metodológie, ktorá dáva odpoveď na otázku podstaty okolitého reálneho sveta na úrovni súčasnej vedy.

Spoľahlivé vzájomné spojenie v *systéme princípov* dialektickomaterialistickej metodológie teda zabezpečuje a garantuje len *systém kategórií* dialektického materializmu (a v ňom obsiahnuté zákony), z ktorých metodologické princípy vyplývajú, a nijakým iným spôsobom. Takéto postavenie otázky je nové, preto musíme využiť všetky jeho teoretické a praktické možnosti.

Pretože z každej filozofickej kategórie (alebo páru kategórií) a zákonitostí, ktorá je s ňou spojená, možno vyvodiť jeden, dva, tri ba dokonca niekoľko zodpovedajúcich metodologických princípov, potom prostredníctvom výkladu systému kategórií dialektického materializmu možno vybudovať paralelný rad všeobecnofilozofických metodologických princípov, ktoré z nich vyplývajú, ktorými sa riadia vo vedeckom poznaní a praktickej činnosti. Tento systematický rad bude vyzeráť takto:

1. Z kategórie „svet“ možno vyvodiť *princíp stranickosti filozofie* (v zmysle existovania dvoch „strán“ vo filozofii — materializmu a idea-

lizmu v súvislosti od odpovedi na otázku o *materiálnej* či *ideálnej* podstate sveta).

2. Z kategórií „hmota a pohyb“ vyplýva *princíp materiálnosti sveta* a *princíp zachovania* (hmoty, energie, impulzu, náboja atď.)

3. Z kategórií „vec a jav“, ktoré opisujú stavbu hmoty, vyplýva *princíp štruktúrnosti* a *princíp hierarchickosti*.

4. Z kategórií „kvalita a kvantita“ možno na metodologickej rovine vyvodit *princíp miery* alebo tzv. „cit pre mieru“, ktorý, hoci sa i nazýva „citom“, má svoj objektívny, racionálny základ.

5. Z kategórií „vlastnosť a vzťah“ zákonite vyplýva *princíp relativity*, a to nielen v úzko fyzikálnom, ale aj v širšom, filozofickom zmysle slova a taktiež *princíp abstrahovania* (idealizácie) ako špecifický spôsob tvorby abstraktných pojmov („idealizovaných objektov“) vlastností a vzťahov abstrahovaných od ich materiálnych nositeľov.

6. Z kategórií „priestor a čas“ vyplýva *princíp konkrétnosti*, ktorý sa dešifruje ako princíp priestorovo-časovej určenosti; k tomuto princípu sa pridáva ešte *princíp nevyčerpatelnosti* a princípy *symetrie priestoru* a *asymetrie času*. [9]

7. Z kategórií „príčinnosť a zákonitosť“ vyplýva *princíp determinizmu* (princíp podmienenosti vecí a javov inými vecami a javmi).

8. Z kategórií „nevyhnutnosť a náhodnosť“ vyplýva *princíp komplementarity*, no nielen ako princíp súčasnej kvantovej mechaniky, ale aj ako všeobecný filozofický metodologický princíp, ako sa o ňom hovorí v súčasnosti. Obvykle sa metodologický princíp komplementarity vyvodzuje zo zákona jednoty a boja protikladov (alebo prinajmenšom sa s ním spája, pozri 10), no to je nesprávne, lebo protiklady sa navzájom vylučujú a dopĺňajú *v jednom a tom istom vzťahu*, zatiaľ čo komplementarita existuje vždy len *v rôznych vzťahoch* (rôzny čas, rôzni pozorovatelia, rôzne podmienky experimentu, rôzny aspekt, uhol pohľadu atď.). Preto komplementarita sa nestotožňuje s protikladnosťou, je s ňou len nepriamo spojená a vystupuje ako špecifický filozofický a vedecký metodologický princíp typu „všeobecné-jednotlivé“, „nevyhnutné-náhodné“ atď.

9. Z kategórií „možnosť a skutočnosť“ vyplýva *princíp účelnosti* obsiahnutý v tomto páre kategórií, no schopný plniť i samostatnú metodologickú úlohu, a *princíp slobody* alebo *princíp humanizmu*, ktorý proklamuje presvedčenia človeka vo svete objektívnej nevyhnutnosti prostredníctvom poznania a realizovateľných možností („človek vo svete“).

10. Z kategórií „obsah a forma“ vyplýva *princíp systémovosti* a *princíp logicko-matematickej formalizácie* ako metodologické dôsledky dialektiky formy a obsahu.

11. Z kategórií „vzájomné spojenie a protirečenie“ vyplývajú: metodologický *princíp všestrannosti*, v tom zmysle, v akom písal Lenin [2, zv. 42, s. 290], *princíp materiálnej jednoty sveta* („materialistického monizmu“) a *princíp protirečivosti* čiže „rozdzvojenia jediného a poznania jeho protirečivých stránok“. [2, zv. 29, s. 316]

12. Z kategórie „vývin“ vyplýva *princíp historizmu* (V. I. Lenin učí „nezabúdať na základné historické spojenie, o každej otázke uvažovať z hľadiska toho, ako jav historicky vznikol; 2, zv. 39, s. 67), *princíp historického optimizmu* ako metodologický dôsledok zákonitej nevyhnutnosti víťazstva nového nad starým, nehľadiac na všetky peripetie historického procesu a *princíp pozitívnej kritiky*, ktorý možno na základe skúmania podstaty dialektickej negácie sformulovať takto: „Vždy, keď sa niečo kritizuje, treba niečo navrhnúť ako náhradu za kritizované.“

13. Z kategórie „odraz“ vyplývajú: metodologický princíp poznateľnosti sveta („... Ak pristupujeme k vysvetleniu akéhokoľvek javu, nemôžno vychádzať z tvrdenia, že je nepoznateľný.“) (11, s. 188), *princíp jednoty teórie a praxe*, *princíp zhody* (12) a niektoré iné princípy poznania.

Tak vyzerá vo všeobecných črtách *systém princípov* dialektickomaterialistickej metodológie a jej väzby so systémom kategórií a zákonov dialektického materializmu. Možno z neho usúdiť, že „*materialistická dialektika*“ ako špecifická, vyššia metóda vedeckého poznania a praktickej činnosti je v skutočnosti ten istý „*dialektický materializmus*“, ibaže vo svojej metodologickej funkcii, teda „prepísaný“ do súhrnu metodologických princípov, pravidiel a regulatívov, ktoré z neho vyplývajú. Presne tak „*dialektický materializmus*“ ako filozofická teória je tá istá „*materialistická dialektika*“ vo svojej svetonázorovej funkcii. V konečnom dôsledku „*dialektický materializmus*“ i „*materialistická dialektika*“ sa skutočne zhodujú, ako teória a metóda, ktorá z nej vyplýva, svetonázor a metodológia.

Hegelovo tvrdenie, že „sama metóda sa rozširuje na systém“ (13), je pravdivé iba vtedy, ak sa doplní opačným tvrdením: „systém sa mení na metódu“. Tento „obrat“ teoretického systému na metódu si časom urobí z vedcov zlý žart: zákony a kategórie, ktoré zaviedla veda a ktoré sa tak stali metodologickými princípmi-direktívami, navonok vyzerajú ako východiskové body teoretizovania, experimentovania, praktickej činnosti, akoby to boli apriori alebo konvenčne prijaté postuláty, ktorými sa ľudia riadia v živote. Nepochopenie dialekticky protirečivého charakteru tohto procesu („obrat“ teórie na metódu) nezriedka vedie k idealizmu, apriorizmu. Protirečenie je tu v tom, že na jednej strane metodologické princípy skutočne nie sú východiskom poznania, ale jeho konečný výsledok, no na druhej strane je pravda i to, že keď niečo hodnoverne vieme o príčinnosti, priestore, vývine a pod., získavame tým možnosť vedome používať tieto kategórie (a zákony, ktoré sú v nich obsiahnuté) na metodologické ciele ako predbežné direktívy v ďalšom procese poznania. V konečnom dôsledku vzniká protirečivá situácia, má však formálnu dialektickomaterialistickú podstatu: „obrat teoretického systému na metódu“, v danom prípade systému kategórií a zákonov dialektického materializmu na zodpovedajúci *systém* dialektickomaterialistických metodologických princípov alebo systému dialektickomaterialistickej metodológie.

1. MARX, K. — ENGELS, F.: Spisy. Bratislava 1974.
2. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 29. Zv. 39. Zv. 18. Zv. 42. Bratislava 1954.
3. Metodologičeskije principy fiziky. Moskva 1978.
4. KOPNIN, P. V., POPOVIČ, M. V. a kol.: Logika naučnogo issledovanija. Moskva 1965.
5. ALEKSEJEV, P. V.: Predmet, struktura i funkciji dijalektičeskogo materializmu. Moskva 1978.
6. DJOMIN, V. N.: Principy materijalističeskoj dijalektiki v naučnom poznaniji. Moskva 1979.
7. SITKOVSKIJ, E. P.: Principy naučnoj sistematiki kategorij dijalektičeskoj logiki. In: Materialy k vsesojuznomu soveščanju po problemam marksistsko-leninskoj filosofiji. Moskva 1964.
8. OJZERMAN, T. I.: Problemy istoriko-filosofskoj nauki. Moskva 1969.
9. Princip simetriji: istoriko-metodologičeskije problemy. Moskva 1978.
10. BAŽENOV, A. B.: Princip sistemnosti kak regulativ naučnogo poznanija. In: Filosofskije nauki 1978, č. 2.
11. TIMIRIAZEV, K. A.: Vitalizm i nauka. Sočinenija 5.
12. Princip sootvetstvija: istoriko-metodologičeskij analiz. Moskva 1979.
13. HEGEL, G. W. F.: Logika. Bratislava 1961.